

प्रेस नोट
अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय,
नियोजन विभाग,
महाराष्ट्र शासन,
मुंबई

दिनांक : २७ जून, २०२४

टीप : 'महाराष्ट्राची आर्थिक पाहणी २०२३-२४' हे प्रकाशन मराठी व इंग्रजी मध्ये खालील संकेतस्थळावर उपलब्ध आहे.

(१) <https://mls.org.in>

(३) <https://www.finance.maharashtra.gov.in>

(२) <https://www.maharashtra.gov.in>

(४) <https://mahades.maharashtra.gov.in>

महाराष्ट्राची आर्थिक पाहणी २०२३-२४
ठळक वैशिष्ट्ये

- दुसऱ्या पुर्वानुमानानुसार सन २०२३-२४ मध्ये देशाच्या अर्थव्यवस्थेत ७.६ टक्के वाढ तर पुर्वानुमानानुसार राज्याच्या अर्थव्यवस्थेत सुध्दा ७.६ टक्के वाढ अपेक्षित आहे
- सन २०२३-२४ मध्ये राज्याच्या 'कृषि व संलग्न कार्ये' क्षेत्रात १.९ टक्के वाढ, 'उद्योग' क्षेत्रात ७.६ टक्के वाढ आणि 'सेवा' क्षेत्रात ८.८ टक्के वाढ अपेक्षित आहे
- पुर्वानुमानानुसार सन २०२३-२४ मध्ये सांकेतिक (नॉमिनल) (चालू किंमतीनुसार) स्थूल राज्य उत्पन्न ₹ ४०,४४,२५१ कोटी अपेक्षित आहे आणि वास्तविक (रिअल) (सन २०११-१२ च्या स्थिर किंमतीनुसार) स्थूल राज्य उत्पन्न ₹ २४,१०,८९८ कोटी अपेक्षित आहे
- पहिल्या सुधारित अंदाजांनुसार सन २०२२-२३ चे सांकेतिक स्थूल राज्य उत्पन्न ₹ ३६,४५,८८४ कोटी होते, तर सन २०२१-२२ मध्ये ते ₹ ३१,४४,१३८ कोटी होते. सन २०२२-२३ चे वास्तविक स्थूल राज्य उत्पन्न ₹ २२,४१,१९६ कोटी होते, तर सन २०२१-२२ मध्ये ते ₹ २०,४७,८९१ कोटी होते
- सांकेतिक स्थूल देशांतर्गत उत्पन्नात राज्याचा सरासरी हिस्सा सर्वाधिक (१३.९ टक्के) आहे
- सन २०२२-२३ मध्ये दरडोई राज्य उत्पन्न ₹ २,५२,३८९ होते, तर सन २०२१-२२ मध्ये ते ₹ २,१९,५७३ होते

सांकेतिक स्थूल राज्य उत्पन्न आणि दरडोई राज्य उत्पन्न

(पायाभूत वर्ष २०११-१२)

तपशील	२०१६-१७	२०१७-१८	२०१८-१९	२०१९-२०	२०२०-२१ ⁺⁺⁺	२०२१-२२ ⁺⁺	२०२२-२३ ⁺	२०२३-२४ ^{\$}
सांकेतिक स्थूल राज्य उत्पन्न (₹ कोटी)	२१,९८,१८५	२३,५२,७८२	२५,२८,८५४	२६,५६,८०६	२६,१०,६५१	३१,४४,१३८	३६,४५,८८४	४०,४४,२५१
दरडोई राज्य उत्पन्न (₹)	१,६३,७२६	१,७२,६६३	१,८२,८६५	१,८९,८४३	१,८२,४५४	२,१९,५७३	२,५२,३८९	२,७७,६०३

+++ तिसरे सुधारित व अंतिम अंदाज

++ दुसरे सुधारित अंदाज

+ पहिले सुधारित अंदाज

\$ पूर्वानुमान

सन २०२२-२३ करिता निवडक राज्यांचे दरडोई उत्पन्न

(पायाभूत वर्ष २०११-१२)

तपशील	तेलंगणा	कर्नाटक	हरियाणा	तामीळनाडू	गुजरात	महाराष्ट्र	आंध्र प्रदेश	उत्तर प्रदेश
दरडोई राज्य उत्पन्न (₹)	३,११,६४९	३,०४,४७४	२,९६,५९२	२,७५,५८३	२,७३,५५८	२,५२,३८९	२,१९,८८१	८३,६३६

- अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय, महाराष्ट्र शासन यांचेमार्फत राज्यातील ग्रामीण व नागरी भागाकरिता एप्रिल, २०२३ ते मार्च, २०२४ या कालावधीसाठी परिगणित सरासरी ग्राहक किंमती निर्देशांक (पायाभूत वर्ष २००३ = १००) अनुक्रमे ३७२.३ व ३५५.५ होता. या कालावधीकरिता वर्ष-ते-वर्ष चलनवाढ ग्रामीण व नागरी दोन्ही भागासाठी ६.३ टक्के होती
- फेब्रुवारी, २०२४ पर्यंत राज्यात एकूण २६२.८२ लाख (६१.५३ लाख पिवळी, १७८.७५ लाख केशरी व २२.५१ लाख शुभ्र) शिधापत्रिकाधारक आहेत
- राज्यातील ५२,५३२ रास्त भाव दुकानांमध्ये अन्नधान्याच्या वितरणाकरिता इ-पॉईंट ऑफ सेल उपकरणे बसविण्यात आली. सन २०२३-२४ मध्ये सुमारे १.४७ कोटी कुटुंबांनी आधार बेस्ड बायोमेट्रिक अधिप्रमाणनाद्वारे शिधावस्तूंचा लाभ घेतला
- राज्यात मार्च, २०२४ अखेर एकूण १,९०४ शिवभोजन केंद्रे कार्यरत आहेत. सन २०२३-२४ मध्ये एकूण ५.७५ कोटी शिवभोजन थाळींचे वितरण करण्यात आले
- 'वन नेशन, वन रेशन कार्ड' योजना सुरू झाल्यापासून मार्च, २०२४ पर्यंत महाराष्ट्रातील ०.७५ लाख शिधापत्रिकाधारकांनी इतर राज्यातून आणि इतर राज्यातील ६.६८ लाख शिधापत्रिकाधारकांनी महाराष्ट्रातून अन्नधान्याची उचल केली
- सुधारित अंदाजानुसार सन २०२३-२४ करिता राज्याची महसुली जमा ₹ ४,८६,११६ कोटी, तर सन २०२२-२३ करिता ₹ ४,०५,६७८ कोटी आहे. सुधारित अंदाजानुसार सन २०२३-२४ करिता कर महसूल आणि करेतर महसूल (केंद्रीय अनुदानासह) अनुक्रमे ₹ ३,९६,०५२ कोटी आणि ₹ ९०,०६४ कोटी आहे. सन २०२३-२४ मध्ये फेब्रुवारी पर्यंत प्रत्यक्ष महसुली जमा ₹ ३,७३,९२४ कोटी (सुधारित अंदाजाच्या ७६.९ टक्के) आहे
- सुधारित अंदाजानुसार सन २०२३-२४ करिता राज्याचा महसुली खर्च ₹ ५,०५,६४७ कोटी अपेक्षित असून सन २०२२-२३ करिता ₹ ४,०७,६१४ कोटी आहे. सन २०२३-२४ मध्ये फेब्रुवारी पर्यंत प्रत्यक्ष महसुली खर्च ₹ ३,३५,७६१ कोटी (सुधारित अंदाजाच्या ६६.४ टक्के) आहे
- सुधारित अंदाजानुसार सन २०२३-२४ करिता एकूण जमेतील भांडवली जमेचा हिस्सा २५.९ टक्के असून एकूण खर्चातील भांडवली खर्चाचा हिस्सा २३.० टक्के आहे
- सन २०२३-२४ च्या सुधारित अंदाजानुसार राजकोषीय तुटीचे राज्य उत्पन्नाशी प्रमाण २.८ टक्के, महसुली तुटीचे राज्य उत्पन्नाशी प्रमाण ०.५ टक्के आणि ऋणभाराचे स्थूल राज्य उत्पन्नाशी प्रमाण १७.६ टक्के आहे
- सन २०२३-२४ च्या सुधारित अंदाजानुसार राज्याचा वार्षिक योजनांवरील खर्च ₹ २,३१,६५१ कोटी असून त्यापैकी ₹ २०,१८८ कोटी जिल्हा वार्षिक योजनांवरील आहे
- दि. ३१ मार्च, २०२३ रोजी राज्यातील अनुसूचित वाणिज्यिक बँकांच्या एकूण ठेवी आणि स्थूल कर्जे अनुक्रमे ₹ ३९.२३ लाख कोटी आणि ₹ ३८.६७ लाख कोटी होती. दि. ३१ मार्च, २०२३ रोजी राज्याचे कर्ज-ठेवी प्रमाण ९८.६ टक्के होते
- दि. ३१ डिसेंबर, २०२३ रोजी अखिल भारत स्तरावर अनुसूचित वाणिज्यिक बँकांच्या एकूण ठेवी (२२.० टक्के) व स्थूल कर्जे (२८.० टक्के) यामध्ये राज्याचा सर्वाधिक हिस्सा आहे
- राज्यात दि. ३१ मार्च, २०२४ रोजी प्रति लाख लोकसंख्येमागे एटीएम संख्या २३ होती
- प्रधानमंत्री जन धन योजनेअंतर्गत दि. ३१ मार्च, २०२४ पर्यंत, राज्यात एकूण ३.४१ कोटी बँक खाती उघडण्यात आली असून त्यापैकी ५५.० टक्के ग्रामीण/ निम-नागरी क्षेत्रातील होती
- सन २०२३-२४ करिता राज्याचा प्राधान्य क्षेत्रासाठीचा वार्षिक कर्ज आराखडा ₹ ६.५१ लाख कोटी असून त्यामध्ये 'कृषि व संलग्न कार्ये' क्षेत्राचा हिस्सा २५.९ टक्के आणि 'सूक्ष्म, लघु, मध्यम उद्योग आणि खादी व ग्रामोद्योग' क्षेत्राचा हिस्सा ५५.६ टक्के आहे
- राज्यात मान्सून २०२३ मध्ये सरासरी पावसाच्या ८६.४ टक्के पाऊस पडला. राज्यातील १९ तालुक्यांमध्ये अतिरिक्त, १९० तालुक्यांमध्ये सरासरी आणि १४६ तालुक्यांमध्ये अपुरा पाऊस पडला

- राज्यातील सरासरी वहिती क्षेत्र कृषि गणना १९७०-७१ नुसार ४.२८ हेक्टर होते तर कृषि गणना २०१५-१६ नुसार ते १.३४ हेक्टर आहे. कृषि गणना २०१५-१६ नुसार अल्प व अत्यल्प (२.० हेक्टर पर्यंत) वहिती खातेदारांच्या वहिती क्षेत्राचे प्रमाण एकूण वहिती क्षेत्राच्या ४५ टक्के होते, तर अल्प व अत्यल्प वहिती खातेदारांची संख्या एकूण वहिती खातेदारांच्या ७९.५ टक्के होती
- सन २०२३-२४ च्या खरीप हंगामामध्ये १५५.६४ लाख हेक्टर क्षेत्रावर पेरणी पूर्ण करण्यात आली. मागील वर्षाच्या तुलनेत तृणधान्ये, कडधान्ये, तेलबिया व ऊस यांच्या उत्पादनात अनुक्रमे २३ टक्के, १० टक्के, दोन टक्के व १७ टक्के घट अपेक्षित असून कापसाच्या उत्पादनात तीन टक्के वाढ अपेक्षित आहे
- सन २०२३-२४ च्या रब्बी हंगामामध्ये ५८.६० लाख हेक्टर क्षेत्रावर पेरणी पूर्ण करण्यात आली. मागील वर्षाच्या तुलनेत तृणधान्ये व कडधान्याच्या उत्पादनात अनुक्रमे पाच टक्के व चार टक्के घट अपेक्षित असून व तेलबियांच्या उत्पादनात १३ टक्के वाढ अपेक्षित आहे

राज्यातील पाऊस व पीक उत्पादन

तपशील	२०१५-१६	२०१६-१७	२०१७-१८	२०१८-१९	२०१९-२०	२०२०-२१	२०२१-२२	२०२२-२३
पावसाची सरासरीच्या तुलनेत टक्केवारी	५९.४	९४.९	८४.३	७३.६	११२.६	११३.४	११८.२	११९.८
पीक	उत्पादन ('००० मे.टन) [§]							
तृणधान्ये	६,८९६	१२,६४६	१०,९४४	७,९४७	९,२१८	१२,२०१	१२,०६२	१२,४२१
कडधान्ये	१,४३२	४,५८४	३,६८४	२,६८३	३,८४९	४,४४४	४,८८७	४,३९८
एकूण अन्नधान्ये	८,३२८	१७,२३०	१४,६२८	१०,६३०	१३,०६७	१६,६४६	१६,९४९	१६,८१८
तेलबिया	२,१६६	५,११३	४,२०८	४,८८५	५,१७८	६,७१९	५,९५४	७,०९१
ऊस	६९,२३५	५४,२३७	८३,१३८	८९,७७१	६९,३१३	१,११,६४२	१,३९,१५९	१,३५,७५४
कापूस (रुई) [@]	३,९१४	१०,७५५	६,०९४	६,५९३	६,६३९	१०,११०	७,७९१	८,५९१
फळे	९,७५०	१०,६३०	११,७२९	१०,७७८	१२,६२४	१२,२३०	१२,७०७	१४,०९५
भाजीपाला	९,४५२	१०,५२०	१२,३०७	११,४७२	१३,०४३	१५,१०६	१७,४२१	१६,२८०

[§] खरीप, रब्बी आणि उन्हाळी अंतर्भूत

[@] १७० किलोची एक गासडी याप्रमाणे कापसाचे उत्पादन '००० गासड्यांमध्ये

- सन २०२२-२३ मध्ये फलोत्पादन पिकांखालील क्षेत्र २२.४० लाख हेक्टर अपेक्षित असून ३२७.८० लाख मे. टन उत्पादन अपेक्षित आहे
- सेंद्रीय शेती उत्पादनात अखिल भारतात मध्यप्रदेश नंतर राज्य २७ टक्के हिश्यासह दुसऱ्या क्रमांकावर आहे
- मोठ्या, मध्यम व लघु पाटबंधारे (राज्य क्षेत्र) प्रकल्पांद्वारे जून, २०२२ अखेर ५५.६० लाख हेक्टर सिंचन क्षमता निर्माण करण्यात आली. सन २०२२-२३ मध्ये प्रत्यक्ष सिंचित क्षेत्र ४२.३३ लाख हेक्टर (७६.१ टक्के) होते
- दि. १५ ऑक्टोबर, २०२२ रोजी मोठ्या, मध्यम व लघु पाटबंधारे (राज्य क्षेत्र) जलाशयांमध्ये एकत्रितपणे एकूण उपयुक्त जलसाठा ३४,४८५ दशलक्ष घनमीटर होता व तो एकूण जलसाठा क्षमतेच्या ७९.३ टक्के होता
- प्रधान मंत्री कृषि सिंचायी योजना- प्रति थेंब अधिक पीक अंतर्गत सन २०२२-२३ पर्यंत सुमारे १०.७६ लाख हेक्टर क्षेत्र सूक्ष्म सिंचनाखाली आले. सन २०२२-२३ मध्ये या योजनेअंतर्गत १,७३,०४३ पात्र शेतकऱ्यांच्या बँक खात्यात ₹ ५११.९८ कोटी अनुदान जमा करण्यात आले
- राज्यात सन २०१९-२० मध्ये मुख्यमंत्री शाश्वत कृषि सिंचन - सूक्ष्म सिंचन योजना सुरु झाल्यापासून मार्च, २०२४ पर्यंत ३,९५,४३३ शेतकऱ्यांना ₹ ५९३.१५ कोटी पुरक अनुदान वितरित करण्यात आले
- मुख्यमंत्री शाश्वत कृषि सिंचन - वैयक्तिक शेत तळे योजनेअंतर्गत सन २०२३-२४ मध्ये, थेट लाभ हस्तांतरणाद्वारे १२,२५४ लाभाध्यांना ₹ ८४.५२ कोटी अनुदान अदा करण्यात आले
- राज्यात जानेवारी, २०२३ पासून जलयुक्त शिवार अभियान २.० राबविण्यात येत आहे. सन २०२३-२४ मध्ये एकूण ४९,५११ कामे पूर्ण झाली आणि ₹ ९४७.५४ कोटी खर्च झाला
- महात्मा जोतीराव फुले शेतकरी कर्जमुक्ति योजना सुरु झाल्यापासून मार्च, २०२४ पर्यंत ३२.२७ लाख लाभाध्यां शेतकऱ्यांना ₹ २०,४९७ कोटी रकमेचा लाभ देण्यात आला

- प्रोत्साहनपर महात्मा जोतिराव फुले शेतकरी कर्जमुक्ति योजना सुरु झाल्यापासून मार्च, २०२४ पर्यंत १४.३८ लाख लाभार्थी शेतकऱ्यांना ₹ ५,२०७ कोटी रकमेचा लाभ देण्यात आला
- सन २०२३-२४ मध्ये २८,४३७ गोवर्गीय पशू दगावले असून दगावलेल्या पशुधनासाठी ९,०१५ पशुपालकांना ₹ १८.२१ कोटी नुकसान भरपाई अदा करण्यात आली
- सन २०२३-२४ मध्ये सप्टेंबरपर्यंत, अनुसूचित वाणिज्यिक बँका, प्रादेशिक ग्रामीण बँका आणि जिल्हा मध्यवर्ती बँका यांच्याद्वारे ₹ ६०,१९५ कोटी पीक कर्ज आणि ₹ ९३,९२६ कोटी कृषि मुदत कर्ज वितरित करण्यात आले
- प्रधानमंत्री किसान सन्मान निधी (पीएम किसान) योजना सुरु झाल्यापासून मार्च, २०२४ पर्यंत राज्यातील ११५.४२ लाख अल्प व अत्यल्प भूधारक शेतकऱ्यांच्या बँक खात्यात एकूण ₹ २९,६३०.२४ कोटी रक्कम जमा करण्यात आली आहे
- नमो शेतकरी महासन्मान निधी योजना: अल्प व अत्यल्प भूधारक शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नास जोड देण्यासाठी राज्य शासन सन २०२३-२४ पासून पीएम किसान योजनेंतर्गत पात्र शेतकरी कुटुंबांना प्रति वर्ष ₹ ६,००० वार्षिक अतिरिक्त आर्थिक अनुदान देत आहे. सन २०२३-२४ मध्ये नमो शेतकरी महासन्मान निधी योजनेंतर्गत राज्यातील ९२.४३ लाख लाभार्थी शेतकऱ्यांच्या बँक खात्यात ₹ ५,२८५.२१ कोटी रक्कम जमा करण्यात आली
- डॉ. पंजाबराव देशमुख व्याज सवलत योजने अंतर्गत सन २०२२-२३ मध्ये २७.३५ लाख लाभार्थी शेतकऱ्यांना ₹ ४३०.२४ कोटी व्यज सवलत अनुदान वितरीत करण्यात आले आणि सन २०२३-२४ मध्ये ११.२५ लाख लाभार्थी शेतकऱ्यांना ₹ ३६८ कोटी व्यज सवलत अनुदान वितरीत करण्यात आले
- जानेवारी ते ऑक्टोबर, २०२३ या कालावधीत झालेल्या अवेळी पाऊस व अतिवृष्टी मुळे राज्यातील शेती पिके / फळ पिकांखालील क्षेत्र मोठ्या प्रमाणात बाधित झाले. एकूण २२.७४ लाख शेतकऱ्यांना सुमारे १६.५५ लाख हेक्टर बाधित क्षेत्रासाठी ₹ १,७००.५० कोटी नुकसान भरपाई मंजूर करण्यात आली
- खरीप -२०२३ मधील दुष्काळी परिस्थितीचा राज्यातील १५ जिल्ह्यांतील ४० तालुक्यांमध्ये परिणाम झाला. एकूण २२.६६ लाख हेक्टर शेती पिके / फळ पिके दुष्काळामुळे बाधित झाली आणि ₹ २,४४३.२३ कोटी नुकसान भरपाई राज्य शासनाकडून मंजूर करण्यात आली
- नोव्हेंबर, २०२३ ते जानेवारी, २०२४ मधील अवेळी पाऊस व गारपीटीमुळे झालेल्या नुकसानीसाठी सुधारीत दराने कमाल तीन हेक्टर क्षेत्राकरीता नुकसान भरपाई मंजूर करण्यात आली. एकूण २३.९६ लाख शेतकऱ्यांना सुमारे १२.८९ लाख हेक्टर बाधित क्षेत्रासाठी ₹ २,२७७.९० कोटी नुकसान भरपाई मंजूर करण्यात आली
- पशुगणना २०१९ नुसार सुमारे ३.३१ कोटी पशुधनासह राज्य देशात सातव्या क्रमांकावर आहे. सुमारे ७.४३ कोटी कुक्कुटादी पक्ष्यांसह राज्य देशात पाचव्या क्रमांकावर आहे
- राज्यात सन २०२०-२१ पासून गोवर्गीय पशुंना लम्पी स्कीन रोगाचा प्रादुर्भाव झाला असून हा प्रादुर्भाव रोखण्यासाठी राज्याने वेळोवेळी उपाययोजना केल्या आहेत. सन २०२२-२३ मध्ये १४१.७० लाख गोवर्गीय पशुंचे आणि सन २०२३-२४ मध्ये १३९.१७ लाख गोवर्गीय पशुंचे लसीकरण करण्यात आले
- सन २०२२-२३ मध्ये सहकारी दुग्धशाळांचे सरासरी दैनिक दूध संकलन ३८.४५ लाख लिटर होते व सन २०२३-२४ मध्ये ते ३४.४० लाख लिटर होते
- सन २०२२-२३ मध्ये सागरी व गोड्या पाण्यातील मत्स्य उत्पादन अनुक्रमे ४.४६ लाख मे. टन व १.४४ लाख मे. टन होते, तर सन २०२१-२२ मध्ये ते अनुक्रमे ४.३३ लाख मे. टन व १.५७ लाख मे. टन होते
- माहे मार्च, २०२३ अखेर राज्याचे वनक्षेत्र भौगोलिक क्षेत्राच्या २०.१ टक्के होते
- भारताचा वनस्थिती अहवाल, २०२१ नुसार १२,१०८ चौ.किमी वृक्षाच्छादनासह (भौगोलिक क्षेत्राच्या ३.९ टक्के) राज्य देशात प्रथम क्रमांकावर आहे

- उदारीकरणाचे धोरण अंगिकारल्यापासून ऑगस्ट, १९९१ ते डिसेंबर, २०२३ पर्यंत राज्यात ₹ १८,३८,४४५ कोटी गुंतवणुकीसह २२,९३७ प्रकल्पांना मान्यता देण्यात आली
- राज्यात दि. ९ जानेवारी, २०२४ पर्यंत उद्यम नोंदणी अंतर्गत १२३.३९ लाख रोजगारासह ३३.०७ लाख (३२.०५ लाख सुक्ष्म, ०.९१ लाख लघु व ०.११ लाख मध्यम) उपक्रम नोंदणीकृत होते

- संपूर्ण राज्यामध्ये माहिती तंत्रज्ञानाच्या समतोल विकासासाठी 'महाराष्ट्र राज्याचे नवीन माहिती तंत्रज्ञान आणि माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण-२०२३' जाहीर करण्यात आले आहे
- राज्यातील वस्त्रोद्योग विकसित करण्याच्या उद्देशाने राज्याने 'एकात्मिक आणि शाश्वत वस्त्रोद्योग धोरण २०२३-२०२८' जाहीर केले आहे
- गुंतवणुकदार आणि उद्योजकांना राज्यात व्यवसाय करण्यासाठी अधिक पूरक परिसंस्था विकसित करण्याच्या उद्देशाने शासनाने जुलै, २०२३ मध्ये मैत्री कायदा लागू केला आहे
- आर्थिक विकास साधण्यासाठी आणि रोजगाराच्या संधी निर्माण करण्याच्या दृष्टीकोनातून महाराष्ट्र राज्य निर्यात प्रोत्साहन धोरण-२०२३ जाहीर करण्यात आले आहे
- राज्यातील महिलांच्या सक्षमीकरणासाठी 'आई' महिलाभिमुख पर्यटन धोरण राज्य शासनाने जुलै, २०२३ मध्ये जाहीर केले आहे

- सन २०२२-२३ मध्ये देशाच्या एकूण निर्यातीत राज्यातून झालेल्या निर्यातीचा हिस्सा १६ टक्के आहे
- मार्च, २०२४ पर्यंत केंद्र शासन मान्यता प्राप्त स्टार्टअप्समध्ये अखिल भारतीय स्तरावर राज्याचा हिस्सा सर्वाधिक (१९ टक्के) आहे
- परकीय थेट गुंतवणुकीमध्ये राज्य देशांत सर्वोच्च स्थानी राहिले आहे
- 'भारत पर्यटन सांख्यिकी-२०२३' अहवालानुसार सन २०२२ मध्ये राज्यात देशांतर्गत पर्यटकांच्या भेटींची संख्या १,११३ लाख आणि विदेशी पर्यटकांच्या भेटींची संख्या १५.१ लाख होती, तर सन २०२१ मध्ये देशांतर्गत पर्यटकांच्या भेटींची संख्या ४३५.७ लाख आणि विदेशी पर्यटकांच्या भेटींची संख्या १.९ लाख होती
- राज्यात दि. ३१ मार्च, २०२३ रोजी सुमारे ५.९४ कोटी सभासद असलेल्या २.२४ लाख सहकारी संस्था होत्या. त्यापैकी ९.४ टक्के प्राथमिक कृषि पतपुरवठा संस्था, ९.३ टक्के बिगर-कृषि पतपुरवठा संस्था, १०.९ टक्के कृषि प्रक्रिया संस्था, ५५.९ टक्के गृहनिर्माण संस्था, ४.८ टक्के मजूर कंत्राटी संस्था आणि ९.७ टक्के इतर कार्यात गुंतलेल्या संस्था होत्या
- दि. ३१ मार्च, २०२४ रोजी, राज्यात वीज निर्मितीची एकूण स्थापित क्षमता ३८,२१७ मेगावॉट होती. त्यापैकी औष्णिक ऊर्जा, नवीकरणीय ऊर्जा, जलजन्य आणि नैसर्गिक वायुजन्य उर्जेचा हिस्सा अनुक्रमे ५२.५ टक्के, ३२.१ टक्के, ८.० टक्के आणि ७.४ टक्के होता
- सन २०२३-२४ करिता, गुजरात (१२.० टक्के) नंतर देशातील विजेच्या स्थापित क्षमतेमध्ये राज्य (१०.४ टक्के) दुसऱ्या क्रमांकावर आहे
- सन २०२२-२३ मध्ये राज्यात एकूण १,७८,२६३ दशलक्ष युनिट (केंद्रीय क्षेत्राकडून उपलब्ध विजेसह) वीज निर्मिती झाली असून राज्यातील एकूण विजेचा वापर १,५०,७७१ दशलक्ष युनिट होता
- सन २०२२-२३ मध्ये, राज्यासाठी विजेचा दरडोई अंतिम वापर १,१९७ युनिट असून अखिल भारतासाठी तो ९१६ युनिट आहे
- सन २०२३-२४ मध्ये डिसेंबर पर्यंत, विजेची सरासरी कमाल मागणी २२,३६५ मेगावॉट होती तर विजेचा पुरवठा २२,७८७ मेगावॉट होता. सन २०२२-२३ मध्ये विजेची सरासरी कमाल मागणी २२,७७९ मेगावॉट होती तर विजेचा पुरवठा २३,१६९ मेगावॉट होता
- सन २०२२-२३ मध्ये महापारोषणची पारोषण हानी ३.२६ टक्के तर सन २०२३-२४ मध्ये फेब्रुवारी पर्यंत ३.२२ टक्के होती सन २०२२-२३ साठी महावितरणची वितरण हानी आणि 'एकत्रित तांत्रिक व व्यावसायिक' हानी अनुक्रमे १४.५६ टक्के व १५.९८ टक्के होती
- दि. ३१ मार्च, २०२४ रोजी राज्यात नवीकरणीय उर्जेची स्थापित क्षमता १२,२७१ मेगावॉट होती
- माहे मार्च, २०२३ अखेर, राज्यात राष्ट्रीय महामार्ग प्राधिकरण, सार्वजनिक बांधकाम विभाग व जिल्हा परिषदांच्या देखभालीखालील रस्त्यांची लांबी सुमारे ३.२५ लाख किमी होती

- हिंदु हृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे महाराष्ट्र समृद्धी महामार्गापैकी (सुमारे ७०१ किमी) नागपूर ते भरवीर (सुमारे ६०० किमी) मार्ग रहदारीसाठी खुला करण्यात आला आहे
- अटल बिहारी वाजपेयी शिवडी - न्हावा शेवा अटल सेतू (मुंबई ट्रान्स-हार्बर लिंक) जानेवारी, २०२४ पासून रहदारीसाठी खुला करण्यात आला आहे
- मुंबई किनारा रस्ता प्रकल्प (दक्षिण) प्रकल्पाचे माहे मार्च, २०२४ अखेर सुमारे ८७ टक्के काम पूर्ण झाले असून बिंदू माधव ठाकरे चौक ते मरीन ड्राईव्हपर्यंतचा दक्षिणेकडील वाहतूक मार्ग रहदारीसाठी खुला करण्यात आला आहे
- राज्यातील रस्त्यावरील वाहनांची संख्या दि. १ जानेवारी, २०२४ रोजी ४५८ लाख (१४१ वाहने प्रति किमी रस्ता लांबी) होती, तर दि. १ जानेवारी, २०२३ रोजी ४३३ लाख (१३४ वाहने प्रति किमी रस्ता लांबी) होती

➤ मुंबई मेट्रो रेल्वे प्रकल्प

- मेट्रो लाईन १ (वसोवा-अंधेरी-घाटकोपर) - सन २०२३-२४ मध्ये प्रतिदिन प्रवास करणाऱ्या प्रवाशांची सरासरी संख्या ४.६ लाख
- मेट्रो लाईन २ ए (दहिसर-डी. एन. नगर) - सन २०२३-२४ मध्ये प्रतिदिन प्रवास करणाऱ्या प्रवाशांची सरासरी संख्या १.१७ लाख
- मेट्रो लाइन ७ (अंधेरी (पूर्व)-दहिसर (पूर्व)) - सन २०२३-२४ मध्ये प्रतिदिन प्रवास करणाऱ्या प्रवाशांची सरासरी संख्या ७२,३७९
- पुणे मेट्रो रेल्वे प्रकल्पांतर्गत कॉरिडॉर I मधील पिंपरी-चिंचवड महानगर पालिका ते सिव्हील कोर्ट आणि कॉरिडॉर II मधील वनाज ते रामवाडी कार्यान्वित झाले आहेत - सन २०२३-२४ मध्ये प्रतिदिन प्रवास करणाऱ्या प्रवाशांची सरासरी संख्या ४१,०००
- नागपूर मेट्रो रेल्वे प्रकल्प - सन २०२३-२४ मध्ये प्रतिदिन प्रवास करणाऱ्या प्रवाशांची सरासरी संख्या ६९,७६९
- नवी मुंबई मेट्रो रेल्वे प्रकल्प - सीबीडी बेलापूर ते पेंडार हा प्रकल्प नोव्हेंबर, २०२३ पासून कार्यान्वित झाला आहे

- राज्यात डिसेंबर, २०२३ अखेर ३,९४,३३७ तर डिसेंबर, २०२२ अखेर १,९२,९९७ नोंदणीकृत बॅटरी इलेक्ट्रीक वाहनांची संख्या होती
- सन २०२३-२४ मध्ये महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाच्या प्रति दिन सरासरी १४,१६० बस गाड्यांनी ५५.५१ लाख प्रवासी वाहतूक केली
- सन २०२२-२३ मध्ये, राज्यातील मोठ्या व लहान बंदरांमधून झालेली एकत्रित मालवाहतूक २,१८७.२५ लाख मे. टन होती तर ती मागील वर्षी १,८८३.५९ लाख मे. टन होती
- सन २०२२-२३ मध्ये राज्यातील विमानतळांवरून झालेली देशांतर्गत व आंतरराष्ट्रीय प्रवासी वाहतूक अनुक्रमे ४४६.९८ लाख व ११४.१३ लाख होती तर सन २०२१-२२ मध्ये तत्सम आकडेवारी अनुक्रमे २४५.६५ लाख व ३२.१२ लाख होती
- नवी मुंबई आंतरराष्ट्रीय विमानतळ विकसनाचे काम सुरू असून डिसेंबर, २०२३ अखेर ५७ टक्के काम पूर्ण झाले आहे
- सन २०२२-२३ मध्ये राज्यातील विमानतळांवरून झालेली देशांतर्गत व आंतरराष्ट्रीय मालवाहतूक अनुक्रमे २.८७ लाख मे. टन व ५.४० लाख मे. टन होती तर सन २०२१-२२ मध्ये तत्सम आकडेवारी अनुक्रमे २.५१ लाख मे. टन व ५.५७ लाख मे. टन होती
- राज्यात माहे डिसेंबर, २०२३ पर्यंत इंटरनेट ग्राहकांची संख्या १०.८७ कोटी तर भ्रमणध्वनी जोडण्यांची संख्या १२.७७ कोटी होती
- राज्यात दि.३० सप्टेंबर, २०२२ रोजी एकूण १,०४,७८१ प्राथमिक (इयत्ता १ ली ते ८ वी) शाळा होत्या व त्यातील पटसंख्या १४६.० लाख होती तर २८,५३२ माध्यमिक व उच्च माध्यमिक (इयत्ता ९ वी ते १२ वी) शाळा होत्या व त्यातील पटसंख्या ६६.३ लाख होती
- अखिल भारतीय उच्च शिक्षण पाहणी २०२१-२२ अहवालानुसार राज्यात ७४ विद्यापीठे, ४,६८५ महाविद्यालये आणि २,२३७ स्वायत्त संस्था होत्या व त्यातील पटसंख्या ५५.९७ लाख होती

➤ दि. ३० सप्टेंबर, २०२२ रोजी मुली-मुले समानता निर्देशांक

- प्राथमिक शिक्षणाकरिता ०.९२
- उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षणाकरिता प्रत्येकी ०.८८
- उच्च शिक्षणाकरिता ०.९०

- एकात्मिक महात्मा जोतिराव फुले जन आरोग्य योजना व आयुष्मान भारत-प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजने अंतर्गत सन २०२३-२४ मध्ये सुमारे १०.२३ लाख शस्त्रक्रिया व उपचार करण्यात आले असून त्यावर ₹ १,८४५.२० कोटी खर्च झाला

- सन २०२० मध्ये,
  - अर्भक मृत्यूदर १६ होता
  - नवजात शिशु मृत्यूदर ११ होता
  - पाच वर्षाखालील बालकांचा मृत्यूदर १८ होता
  - एकूण जननदर १.५ होता
- सन २०१८ ते सन २०२० करिता माता मृत्यूप्रमाण ३३ होते

- मार्च, २०२४ मध्ये, ६.७ टक्के बालके (० ते ५ वर्षे वयोगटातील) मध्यम कमी वजनाची आणि १.२ टक्के बालके तीव्र कमी वजनाची होती. मार्च, २०२३ मध्ये, तत्सम आकडेवारी अनुक्रमे ६.९ टक्के आणि १.२ टक्के होती
- मार्च, २०२४ मध्ये, ३.९२ टक्के बालके (० ते ५ वर्षे वयोगटातील) मध्यम तीव्र कुपोषित आणि १.२१ टक्के बालके तीव्र कुपोषित होती. मार्च, २०२३ मध्ये, तत्सम आकडेवारी अनुक्रमे ५.०९ टक्के आणि १.९३ टक्के होती

- राज्य शासनाने दि. ७ मार्च, २०२४ रोजी महिला व बालिकांच्या सक्षमीकरणासाठी सर्वसमावेशक असे चौथे महिला धोरण जाहीर केले आहे

- जल जीवन अभियाना अंतर्गत दि. ३१ मार्च, २०२४ रोजी, राज्यातील एकूण १.४७ कोटी कुटुंबे, ८१,६७८ शाळा, ९०,६७४ आंगणवाडी पैकी ८५ टक्के कुटुंबे, ९९ टक्के शाळा व ९८ टक्के आंगणवाडी यांना नळ जोडणी पुरविण्यात आली
- दि. १८ एप्रिल, २०१८ रोजी राज्यातील ग्रामीण महाराष्ट्रास खुली हागणदारी मुक्त (ओडीएफ) म्हणून घोषित करण्यात आले
- स्वच्छ महाराष्ट्र अभियान (नागरी) अंतर्गत माहे नोव्हेंबर, २०२३ पर्यंत ४२ शहरे ओडीएफ, ८४ शहरे ओडीएफ+, २६४ शहरे ओडीएफ++ आणि २१ शहरे वॉटर+ म्हणून घोषित करण्यात आली
- सन २०२२-२३ मध्ये, राज्यातील नागरी भागात दररोज सरासरी २४,१११ मे. टन कचरा निर्माण होतो, त्यापैकी ९९.३ टक्के कचरा दारोदारी जाऊन गोळा केला जातो. गोळा केल्या जाणाऱ्या कचऱ्यापैकी ९९.५ टक्के कचरा ओल्या व सुक्या स्वरूपात विलगीकृत केला जातो. गोळा केल्या जाणाऱ्या कचऱ्यापैकी ८८.० टक्के कचऱ्यावर प्रक्रिया केली जाते

* * * * *